

RESTAURAREA UNEI DIPLOME PE PERGAMENT, SEMNATĂ DE NICOLAUS OLAHUS, VIENA, 16 MAI 1550

SOFIA ȘTIRBAN, ALEXANDRU ȘTIRBAN

Restaurarea unei diplome al cărui suport este pergamentul este un fapt obișnuit în laboratoarele de restaurare din țară. Un aspect aparte îl constituie, însă, restaurarea unei astfel de diplome semnată de Nicolaus Olahus, la scurt timp după ce personalitatea acestuia a fost sărbătorită de cercurile culturale europene.

Nicolaus Olahus, cel mai de seamă reprezentat român al umanismului european din secolul al XVI-lea, ilustru om de stat, arhiepiscop și diplomat, conștient de originea sa valahă, s-a născut la Sibiu la 11 ianuarie 1493. Instruirea școlară o începe în orașul său natal și o continuă la Orăștie și Oradea. După acceptarea sa ca paj la curtea regelui Vladislau, Olahus deține numeroase demnități eclesiastice și funcții pe lângă regele Ludovic al II-lea și al reginei Maria. După bătălia de la Mohacs și peregrinajul său european, Olahus revine în Ungaria în anul 1541, iar un an mai târziu este numit secretar și consilier al regelui Ferdinand I.

În această calitate de secretar al regelui, Olahus semnează și diploma pe pergament ce constituie obiectul lucrării noastre și care este datată Viena, 16 mai 1550 și a fost redactată în perioada în care Olahus deținea această funcție.

Este bine cunoscut faptul că dintre materialele utilizate la scris de-a lungul timpului, pergamentul, alături de velum, sunt printre cele mai durabile. Deși este mai rezistent decât pielea, pergamentul se umflă la umezeală iar la uscăciune devine cornos și galben. Schimbările repe-

tate de umiditate afectează starea de sănătate a documentului.

Pergamentul este un material puternic higroscopic, care absoarbe orice cantitate de apă. În condiții normale de păstrare și manipulare, acesta tinde să elimine sau să absoarbă apă, în raport cu ridicarea sau scăderea umidității relative a aerului atmosferic. În cazul unei UR ridicate a aerului, pergamentul (care în mod normal conține apă 10% din greutatea sa, la UR de 40%) absoarbe atâta apă până ajunge în echilibru cu mediul respectiv. Menținerea timp îndelungat într-un astfel de mediu umed favorizează distrugerea completă a structurii sale, prin acțiunea chimică cunoscută sub numele de hidroliză: proteinele sunt degradate, structurile chimice organizate dispar și rezultă un fel de gelatină care se numește clei de pergament.

Un mediu uscat poate duce la rigidizarea și îmbătrânirea pergamentului. Flexibilitatea în acest caz se poate redobândi printr-o reumidificare și o emoliere a lui, dar cernela și culorile se pot deteriora ireversibil.

În momentul în care piesa a fost adusă în laborator pentru restaurare, ea a fost supusă unor ample analize fizico-chimice, biologice, au fost efectuate teste de rezistență a cernelii utilizată la scris, toate acestea în vederea stabilirii modalității și a felului tratamentului și a restaurării. Urmare a acestor analize, s-a constatat că pergamentul este alb-strălucitor în zonele sănătoase, cu o semitransparență „nobilă”, ce-l include în categoria materialelor de bună calitate.

Cerneala ferogalică utilizată la scris este de o calitate bună, dar în multe locuri aceasta a devenit pală sau chiar stearsă, atât datorită excesului de sulfat de fier, care prin oxidare s-a transformat treptat în oxid de fier și care a acționat asupra tanantului feric negru, alternându-i culoarea, cât și datorită deteriorărilor fizico-chimice și biologice la care acesta a fost supus.

Condițiile microclimatice de păstrare și manipulare a pergamentului — uscăciune excesivă alternând cu umiditate mare — s-au soldat cu rigidizarea acestuia (pergamentul a devenit cornos și galben), umflarea, blocarea în unele zone, deformarea, schimbări de dimensiuni și formă, pătarea suportului și estomparea scrisului în unele zone, precum și îmbătrânirea lui.

Menținerea pergamentului timp îndelungat într-un astfel de mediu, a făcut ca în condiții de umezeală porțiunile de pliere și locurile în care pergamentul s-a rigidizat și s-a gofrat să apară atacul microbiologic, identificându-se depozite active de spori, fapt care a dus la pătarea suportului și deteriorarea lui pe unele zone de contact.

Rupturile, sfâșierile, pierderea unor porțiuni din materialul suport, purtător de informație scrisă, sunt doar câteva efecte ale deteriorărilor fizico-mecanice.

Deteriorările fizico-chimice, biologice, cele fizico-mecanice, combinate cu condițiile improprii de păstrare și manipulare, toate acestea au contribuit decisiv la aducerea pergamentului în stare precară de conservare în care acesta s-a aflat în momentul în care a fost adus în laborator pentru restaurare.

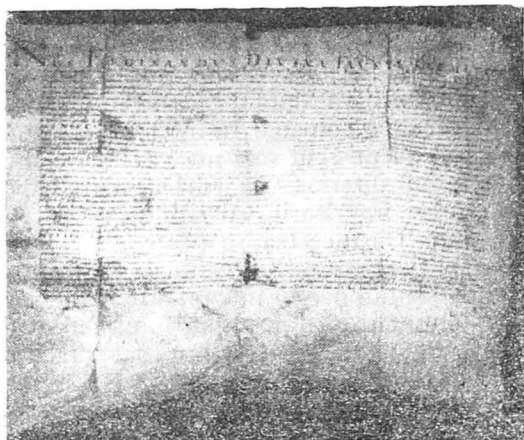
În urma testului de rezistență a cernelii s-a constatat că aceasta este deosebit de stabilă și de o calitate bună.

În ceea ce privește sigiliul, acesta este desprins, iar în proporție de 30% este pierdut. Din partea care s-a păstrat, prin analogie cu stema lui Ferdinand I și cu monedele emise în jurul anului 1550, s-a putut constata că aceasta reprezintă o acvilă monocefală cu capul întors spre stânga și aripile întinse. În partea stângă a capului apare litera S, în dreapta litera M, probabil inițialele atelierului sau

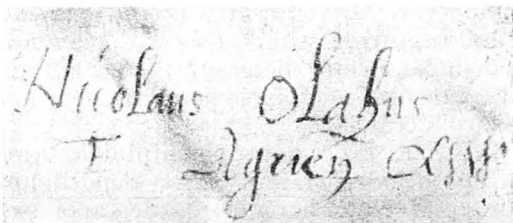
a meșterului care a confecționat sigiliul. În centru apare un scut care are în partea stângă sus trei fascii, iar în partea dreaptă crucea dublă. Scutul este surmontat de o coroană. În interiorul scutului se află un scut mai mic, cu o singură fascie în interior. În partea marginală se găsesc inscripțiile cu titulatura împăratului. Din acestea se păstrează foarte puțin. Ceara roșie utilizată la confecționarea sigiliului este într-o stare avansată de deteriorare, cu mari porțiuni pierdute, iar părțile care se păstrează, datorită deteriorărilor fizico-chimice și biologice, se desprind, pe cele mai mari porțiuni. Șnurul utilizat la prinderea sigiliului este impletit din sfoară de bumbac în trei culori (alb, verde, albastru). Starea de conservare este precară, acesta prezentând rupturi, destrămări și pierderea unor porțiuni. Aceste deteriorări sunt efecte ale atacului microbiologic și al agenților fizico-mecanici.

Prima fază a tratamentului aplicat a fost o îndepărtare ușoară a depozitelor de spori cu o pensulă moale, apoi s-a trecut la dezinfecția pergamentului cu o soluție de 10% timol și alcool etilic. Dezinfecția cu această soluție s-a făcut prin impregnarea unor foi de filtru. Pergamentul desfășurat (atât cât a fost posibil, pentru că în unele zone, acesta a fost gofrat, rigidizat și blocat) a fost ținut la presă ușoară între aceste foi de filtru. În timpul acesta s-a realizat, pe lângă o dezinfecție și o corectare acceptabilă a umidității relative a materialului. Pergamentul, fiind un material higroscopic, a acceptat umiditate, până ce a ajuns în echilibru cu mediul, respectiv hârtia de filtru cu care a venit în contact. Acest lucru a făcut ca dintr-un material casant, rigid și deformat (urmare a mediului uscat și a pierderilor de apă), să obținem o bună reumidificare și o elasticitate acceptabilă a pergamentului. Acest lucru a permis pentru început o desfășurare completă a documentului, după care tratamentul de dezinfecție s-a repetat pe toată suprafața lui.

Emolierarea s-a făcut cu alcool izopropilic în concentrație de 97% și glicerină 3%, prin pensulări ușoare și întinderea treptată a pergamentului. Cu această

Prima fază a deblocării pergamentului

ocazie s-a realizat și o curățire a lui. Halourile de apă și petele de mucegai au fost mult estompate, dar nu s-a putut efectua o îndepărtare completă a lor.

Pergamentul în stare umedă a fost presat între platane de lemn, între foi de filtru, prin aplicarea greutatea pe partea de margine. După ce s-a realizat o presare acceptabilă, s-a trecut la resta-

urarea propriu-zisă. Metoda utilizată a fost cea de la hârtie, prin completarea cu hârtie japoneză cu fibră foarte lungă, aproape de culoarea suportului, prin metoda „la dublu”. Ca adeziv s-a utilizat C.M.C. în concentrație de 2,5%. Pergamentul restaurat a fost din nou presat până când s-a realizat o reasezare și o stabilizare dimensională. Rupturile și sfâșierile au fost restaurate cu hârtie japoneză, pe versoul documentului și consolidate pe față cu vâl japonez, transparent și corespunzător la culoare. Și în acest caz s-a utilizat ca adeziv Carboximetilceluloza. A urmat apoi a doua emoliere ușoară, după care documentul a fost pus la presa finală.

În ceea ce privește sigiliul, acesta a fost curățat și consolidat cu C.N.C. 3%. Sfoara utilizată pentru prinderea sigiliului a fost de asemenea curățată.

Restaurarea acestei diplome a permis redarea ei circuitului muzeistic și documentar, având în vedere importanța istorică prin semnătura ilustră pe care o poartă, a aceluia despre care însuși regele Ferdinand I spune în diploma de reînno-bilare din 1548:

..... cât privește neamul tău, suntem informați din relatarea demnă de crezare a unor credincioși siguri ai noștri, că tu îți ai obârșia chiar în cei mai vechi conducători ai poporului valah, fiind fiul lui Stefan Olahus, căruia chiar unii din familie au fost principii în Dacia Transalpia, care este astăzi patria valahilor...”